

Prilog

EUROPSKA ZATVORSKA PRAVILA IZ 2006. GODINE

Izvorni tekst na engleskom: www.coe.int. Prijevod na hrvatski jezik: Zvezdana Šimundić, voditeljica Odsjeka organizacijskih i kadrovskih poslova u službi upravnih poslova Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa RH.

VIJEĆE EUROPE

ODBOR MINISTARA

Preporuka Rec. (2006) 2

Odbora ministara državama članicama o Europskim zatvorskim pravilima

(Odbor ministara je Preporuku usvojio 11. siječnja 2006. na 952. sjednici zamjenika ministara)

Na temelju članka 15.b. Statuta Vijeća Europe, Odbor ministara,

Vodeći računa o Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava;

Vodeći računa o poslu koji je obavio Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, a osobito o standardima koje je taj odbor razvio u svojim općim izvješćima;

Ponovo ističući da nitko neće biti lišen slobode, osim ako je to jedini način i samo ako je u skladu sa zakonom propisanim postupkom;

Naglašavajući da izvršavanje zavodskih kazni i postupanje sa zatvorenicima traži uzimanje u obzir zahtjeva osobne sigurnosti, sigurnosti i discipline te postojanja uvjeta u zatvorima kojima se ne narušava ljudsko dostojanstvo i koji pružaju smislene okupacijske aktivnosti i programe postupanje čime pripremaju zatvorenike za društvenu reintegraciju;

Smatrajući važnim da države članice Vijeća Europe nastave usklađivati i pridržavati se uobičajenih načela glede zatvorske politike;

Smatrajući, to više, da će pridržavanje takvih uobičajenih načela jačati međunarodnu suradnju na ovom području;

Bilježeći značajne društvene promjene koje su utjecale na važne aspekte razvoja izvršenja kazni u Europi tijekom posljednja dva desetljeća;

Ponovo podržavajući standarde sadržane u preporukama Odbora ministara Vijeća Europe koje se odnose na specifične aspekte politike i prakse izvršavanja kazni, a osobito broj R (89) 12 o izobrazbi u zatvorima, broj R (93) 6 o zatvorima i kriminološkim

aspektima kontrole zaraznih bolesti uključujući AIDS i s njim povezane zdravstvene probleme u zatvorima, broj R (97) 12 o zaposlenicima koji rade na izvršavanju kazni i mjera, broj R (98) 7 o etičkim i organizacijskim aspektima zdravstvene zaštite u zatvorima, broj R (99) 22 o prekapacitiranosti zatvora i porastu broja zatvorenika, Rec. (2003) 22 o uvjetnom otpustu i Rec. (2003) 23 o postupanju zatvorskih uprava sa zatvorenicima osuđenima na kaznu doživotnog ili dugotrajnog zatvora;

Vodeći računa o Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih naroda o postupanju sa zatvorenicima;

Smatrajući da Preporuka broj R (87) 3 Odbora ministara o Europskim zatvorskim pravilima treba biti u bitnome obnavljana i revidirana kako bi odražavala razvojna kretanja u politici izvršenja kazni, praktisi izricanja kazni te u cjelokupnom području upravljanja europskim zatvorima,

Preporučuje da vlade država članica:

- u zakonodavstvu, politici i praksi rukovode se pravilima sadržanima u dodatku ovoj preporuci koja zamjenjuje Preporuku broj R (87) 3 Odbora ministara o Europskim zatvorskim pravilima;
- osiguraju da ova preporuka i pripadajući komentar njezina teksta budu prevedeni i što je više moguće podijeljeni osobito sudbenim vlastima, zatvorskom osoblju i zatvorenicima pojedinci-ma.

Dodatak Preporuci Rec.(2006)2

I. dio

Temeljna načela

1. Sa svim osobama lišenima slobode postupat će se poštujući njihova ljudska prava.
2. Osobe lišene slobode zadržavaju sva prava koja im nisu oduzeta osuđujućom odlukom ili odlukom na temelju koje se određuje pritvor u postupku propisanom zakonom.
3. Ograničenja za osobe lišene slobode bit će samo ona koja su najmanje potrebna i proporcionalna zakonskoj osnovi na temelju koje su određena.
4. Nedostatak sredstava ne opravdava uvjete u zatvorima koji znače kršenje ljudskih prava.
5. Život u zatvoru u najvećoj će mogućoj mjeri nalikovati pozitivnim oblicima života u društvu.

6. Sa svakim oblikom lišenja slobode postupat će se na način koji će pospješiti reintegraciju osoba lišenih slobode u društvenu zajednicu.
7. Poticati će se suradnja s vanjskim socijalnim službama te u najvećoj mogućoj mjeri uključivanje civilnog društva u zatvorski život.
8. Zaposlenici u zatvorima obavljaju važnu javnu službu zbog čega će njihov odabir, izobrazba i uvjeti rada omogućivati održavanje visokih standarda u postupanju sa zatvorenicima.
9. Sve će zatvore redovito nadzirati vladine inspekcije i nezavisna promatračka tijela.

Djelokrug i primjena

- 10.1. Europska zatvorska pravila primjenjuju se na osobe kojima je na osnovi sudske odluke određen pritvor i na osobe koje su lišene slobode na osnovi osuđujuće presude.
- 10.2. Načelno, osobe kojima je na osnovi sudske odluke određen pritvor i osobe koje su lišene slobode na osnovi osuđujuće presude, trebaju biti smještene samo u zatvorima odnosno u institucijama određenima za smještaj tih dviju kategorija osoba.
- 10.3. Pravila se primjenjuju i na osobe koje su:
  - a. u zatvoru zbog bilo kojeg drugog razloga;
  - b. u pritvoru na osnovi sudske odluke ili su lišene slobode na osnovi osuđujuće presude te na one osobe koje su zbog bilo kojeg drugog razloga lišene slobode bilo gdje drugdje.
- 10.4. Za potrebe Pravila, sve osobe koje su u zatvoru ili su zadržane na način opisan u točki 10.3 b. smatraju se zatvorenicima.
- 11.1. Djeca u dobi do 18 godina ne bi smjela biti smještena u zatvore za odrasle, već u institucije posebno namijenjene za tu svrhu.
- 11.2. Ako su djeca ipak iznimno smještena u zatvore za odrasle, posebnim će se propisima urediti njihov položaj i potrebe.
- 12.1. Osobe oboljele od duševne bolesti, duševno stanje kojih je nespojivo s lišenjem slobode unutar zatvora, treba smjestiti u institucije posebno namijenjene u te svrhe.
- 12.2. Ako su takve osobe ipak smještene u zatvor, posebnim će se propisima urediti njihov položaj i potrebe.
13. Pravila će se primjenjivati nepristrano, bez diskriminacije na osnovi spola, rase, boje, je-

zika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, povezanosti s nacionalnim manjinama, imovinskog stanja, rođenja ili drugog statusa.

II. dio

Uvjeti izvršavanja kazne zatvora

Prijam

14. Niti jedna osoba neće biti primljena u zatvor ili u njemu zadržana u svojstvu zatvorenika bez valjanog obvezujućeg naloga sukladno nacionalnom pravu.
- 15.1. Odmah prilikom prijma bit će zabilježeni sljedeći podaci o svakom zatvoreniku:
  - a. podaci o identitetu zatvorenika;
  - b. razlozi u pogledu obveze prijma i nadležnost za prijam;
  - c. datum i sat prijma;
  - d. popis osobnih stvari (imovine) zatvorenika koje će biti pohranjene na pologu stvari sukladno pravilu 31.;
  - e. bilo kakve vidljive povrede i pritužbe o prijašnjem zlostavljanju i
  - f. bilo kakvi podaci o zatvorenikovu zdravlju koji mogu biti od značenja za fizičko i duševno zdravlje zatvorenika ili drugih osoba, sve sukladno zahtjevima o povjerljivosti medicinskih podataka.
- 15.2. Prilikom prijma svim će zatvorenicima biti pružene obavijesti sukladno pravilu 30.
- 15.3. Odmah po prijmu zatvorenika uputit će se obavijesti o njegovu prijmu u zatvor sukladno pravilu 24.9.
16. U najkraće moguće vrijeme nakon izvršenog prijma:
  - a. obavijesti o zdravlju zatvorenika zabilježene prilikom prijma bit će nadopunjene zdravstvenim pregledom obavljenim sukladno pravilu 42.;
  - b. bit će prema zatvoreniku određena odgovarajuća razina sigurnosti sukladno pravilu 51.;
  - c. bit će prema zatvoreniku određen odgovarajući stupanj rizika koji u smislu osobne sigurnosti zatvorenik predstavlja sukladno pravilu 52.;
  - d. procijenit će se sve raspoložive informacije o socijalnoj situaciji zatvorenika kako bi se

odmah mogle poduzeti radnje glede njegovih žurnih osobnih i socijalnih potreba; i

- e. u slučaju kad je riječ o osuđenom zatvoreniku, bit će poduzete potrebne radnje radi primjene programa sukladno VIII. dijelu Pravila.

Upućivanje i smještaj

- 17.1. Zatvorenici će biti upućeni u zatvore što je bliže moguće svojim domovima odnosno mjestima socijalne rehabilitacije.
- 17.2. Prilikom upućivanja također će se uzeti u obzir zahtjevi postojeće kaznene istrage, osobne zatvorenikove sigurnosti i osiguranja te potreba za omogućivanjem odgovarajućeg načina života za sve zatvorenike.
- 17.3. Zatvorenike će se u najvećoj mogućoj mjeri konzultirati u pogledu početnog mjesta u koje će biti upućeni te bilo kojeg naknadnog premještaja iz jednog zatvora u drugi.
- 18.1. Smještaj zatvorenika, a posebice njihov smještaj u spavaonice, poštovat će ljudsko dostojanstvo i, u najvećoj mogućoj mjeri, privatnost, te zahtjeve zdravlja i higijene, na način da se dužna pažnja vodi o klimatskim uvjetima, a osobito o površini, prostornoj količini zraka (m³), osvjetljenju, grijanju i prozračivanju.
- 18.2. U svim zgradama u kojima zatvorenici žive, rade ili se okupljaju:
- prozori će biti dovoljno veliki da zatvorenicima bude omogućeno čitanje ili rad pri prirodnom svjetlu u normalnim okolnostima te da dopuštaju dotok svježeg zraka, osim u slučajevima kad postoji prikladan sustav klimatizacije;
  - umjetno osvjetljenje bit će u skladu s priznatim tehničkim standardima; i
  - postojat će sustav pozivanja koji omogućuje zatvorenicima kontakt s osobljem bez odgađanja.
- 18.3. Nacionalnim pravom odredit će se specifični minimalni standardi glede zahtjeva sadržanih u točkama 1. i 2.
- 18.4. Nacionalno zakonodavstvo propisat će mehanizme poštovanja navedenih minimalnih zahtjeva tako da oni ne budu prekršeni prenatpanošću zatvora.
- 18.5. Zatvorenici će u redovitom tijeku stvari noćiti u jednokrevetnim ćelijama, osim u

slučajevima kad je za zatvorenike poželjan zajednički smještaj u spavaonice.

- 18.6. Zajednički smještaj koristit će se ako je podosan za ostvarenje te svrhe i dijelit će ga zatvorenici koji su uzajamno prikladni i slažu se.
- 18.7. U najvećoj mogućoj mjeri zatvorenicima će se ponuditi mogućnost izbora prije no što se od njih zahtijeva boravak u zajedničkoj spavaonici.
- 18.8. Pri odlučivanju o smještaju zatvorenika u određene zatvore, ili u određene odjele zatvora, vodit će se računa o potrebi smještaja:
- neosuđenih zatvorenika odvojeno od osuđenih,
  - muškaraca odvojeno od žena; i
  - mlađih punoljetnike od starijih zatvorenika.
- 18.9. Iznimke od zahtjeva navedenih u točki 8. mogu biti radi omogućivanja zajedničkog sudjelovanja zatvorenika u organiziranim aktivnostima, ali će navedene grupe zatvorenika uvijek biti odvojene noću, osim ako se suglase sa zajedničkim boravkom, a uprava zatvora ocijeni da bi upravo takav smještaj bio u najboljem interesu svih zatvorenika o kojima je u određenom slučaju riječ.
- 18.10. Smještaj svih zatvorenika bit će u uvjetima najmanje ograničavajućeg stupnja osiguranja sukladnog riziku od bijega zatvorenika, njihova samoozljeđivanja odnosno ozljeđivanja drugih zatvorenika.

Higijena

- 19.1. Svi dijelovi svakog zatvora bit će prikladno održavani i svakodobno čisti.
- 19.2. Pri prijmu zatvorenika, ćelija ili drugi oblik smještaja u koji se upućuje bit će čisti.
- 19.3. Zatvorenici će imati neograničen pristup higijenski ispravnom sanitarnom čvoru koji omogućuje privatnost.
- 19.4. Odgovarajuće prostorije i oprema bit će osigurani za potrebe kupanja ili tuširanja zatvorenika, na temperaturi prikladnoj klimatskim uvjetima, ako je moguće svakodnevno, a najmanje dva puta tjedno (ili češće ako je to potrebno) u interesu opće higijene.
- 19.5. Zatvorenici će održavati osobnu čistoću i urednost, čistoću i urednost odjeće i spavaonica.
- 19.6. Uprave zatvora opskrbit će zatvorenike sredstvima za održavanje čistoće i urednosti,

uključujući toaletne potrepštine, te sredstvima i opremom za čišćenje.

- 19.7. Posebno će se urediti zadovoljavanje higijenskih potreba žena.

Odjeća i krevetnina

- 20.1. Zatvorenici koji nemaju prikladnu vlastitu odjeću dobit će odjeću prikladnu klimatskim uvjetima.
- 20.2. Takva odjeća neće zatvorenika ponižavati odnosno obezvrjeđivati.
- 20.3. Sva odjeća mora biti održavana u dobrom stanju odnosno treba je zamijeniti kad je to potrebno.
- 20.4. Od zatvorenika kojima je odobren izlazak izvan zatvora neće se zahtijevati nošenje odjeće koja ih identificira kao zatvorenike.
21. Svaki će zatvorenik imati zaseban krevet te zasebnu i prikladnu krevetninu koju treba održavati u dobrom stanju i mijenjati dovoljno često da se osigura njezina čistoća.

Prehrana

- 22.1. Zatvorenicima će se osigurati prehrana primjerena njihovoj dobi, zdravlju, fizičkom stanju, vjeroispovijesti, kulturi i prirodi posla koji obavljaju.
- 22.2. Zahtjevi prehrane, uključujući minimalan unos energije i udjela proteina, bit će propisani nacionalnim zakonodavstvom.
- 22.3. Hrana će se pripremati i posluživati na higijenski ispravan način.
- 22.4. Dnevno će se posluživati tri obroka u razumnim vremenskim razmacima.
- 22.5. U svako doba zatvorenici će imati pristup čistoj vodi za piće.
- 22.6. Liječnik ili osposobljeno zdravstveno osoblje odrediti će izmjenu prehrane određenom zatvoreniku kad je to potrebno zbog medicinskih razloga.

Pravna pomoć (pravni savjet)

- 23.1. Svi zatvorenici imaju pravo na pravnu pomoć, a uprave zatvora osigurat će prikladne prostore kako bi imali pristup takvoj pomoći.
- 23.2. Zatvorenici se o bilo kojoj pravnoj stvari mogu savjetovati s pravnim stručnjakom po vlastitom izboru i o svom trošku.

23.3. Ako postoji priznati način pružanja besplatne pravne pomoći, uprave zatvora s time će upoznati zatvorenike.

23.4. Savjetovanje i drugi oblici komunikacije, uključujući dopisivanje glede pravnih stvari između zatvorenika i njihovih pravnih savjetnika, povjerljivi su.

23.5. Sudbene vlasti mogu u iznimnim okolnostima odrediti ograničenja povjerljivosti radi sprječavanja ozbiljnog kaznenog djela ili teškog narušavanja sigurnosti zatvorenika i osiguranja zatvora.

23.6. Zatvorenicima će biti dostupna dokumentacija u svezi s njihovim pravnim postupcima ili će ju smjeti imati kod sebe.

Veza s vanjskim svijetom

24.1. Što je češće moguće, zatvorenicima će biti dopušteno komunicirati putem pisama, telefona ili na drugi način s njihovim obiteljima, drugim osobama i predstavnicima vanjskih organizacija, kao i primati posjete tih osoba.

24.2. Na komunikaciju i posjete mogu se primjenjivati ograničenja i promatranja nužna radi potreba postojeće kaznene istrage, za održavanje dobrog reda, sigurnosti zatvorenika i osiguranja zatvora, sprječavanja kaznenih djela i zaštite žrtava kaznenih djela, no ta ograničenja, uključujući specifična ograničenja određena od sudbene vlasti, u svakom će slučaju omogućiti prihvatljivu najmanju razinu kontakta.

24.3. Nacionalnim će se zakonodavstvom odrediti nacionalna i međunarodna tijela i službene osobe s kojima će zatvorenici moći ostvarivati neograničenu komunikaciju.

24.4. Organizacija posjeta omogućit će održavanje i razvoj obiteljskih odnosa zatvorenika na što uobičajeniji način.

24.5. Zatvorske uprave pomagat će zatvorenicima u održavanju prikladne veze s vanjskim svijetom i osigurati im odgovarajuću socijalnu podršku u tom smislu.

24.6. Zatvorenik će bez odgode biti obaviješten o smrti ili ozbiljnoj bolesti bliskog srodnika.

24.7. Kad god to mogućnosti dopuštaju, zatvoreniku će biti dopušteno napustiti zatvor bilo uz pratnju ili samostalno radi posjeta bolesnom srodniku, prisustvovanja sprovedu ili zbog drugih ljudskih razloga.

- 24.8. Zatvorenicima će bez odgode biti dopušteno obavijestiti svoje obitelji o činjenici odlaska u zatvor ili premještanja u drugu ustanovu, kao i o ozbiljnoj bolesti ili ozljedi do koje je došlo.
- 24.9. Po prijmu zatvorenika u zatvor, zatvorska će uprava, osim ako to zatvorenik izričito zabrani, izvijestiti supružnika ili partnera zatvorenika odnosno, ako je zatvorenik samac, njegova najbližeg srodnika ili drugu osobu koju je zatvorenik prethodno odredio, o smrti ili ozbiljnoj bolesti zatvorenika odnosno o njegovu premještanju u drugu ustanovu ili bolnicu.
- 24.10. Zatvorenicima će biti dopušteno redovito informiranje o javnim zbivanjima putem pretpplate i čitanja novina, tjednika i drugih publikacija te slušanja radija ili televizijskih prijenosa, osim ako u pojedinom slučaju postoji sudska zabrana navedenih aktivnosti tijekom određenog vremena.
- 24.11. Uprave zatvora osigurat će sudjelovanje zatvorenika na izborima, referendumima i u drugim oblicima javnog života u mjeri u kojoj takva njihova prava nisu ograničena nacionalnim zakonodavstvom.
- 24.12. Zatvorenicima će biti dopušteno komunicirati s medijima ako ne postoje obvezujući razlozi zabrane takve komunikacije radi održavanja sigurnosti zatvorenika i zatvora, zbog drugih javnih interesa ili radi zaštite integriteta žrtava, drugih zatvorenika ili osoblja zatvora.
- Kućni red*
- 25.1. Kućni red za sve zatvorenike osigurat će uravnotežen program aktivnosti.
- 25.2. Kućni red dopušta će svim zatvorenicima da izvan ćelija dnevno provedu onoliko sati koliko je nužno za primjerenu razinu ljudske i socijalne interakcije.
- 25.3. Kućni red također će omogućivati ostvarivanje potreba zatvorenika za socijalnom skrbi.
- 25.4. Posebna će se pažnja posvetiti zatvorenicima koji su doživjeli fizičko, psihičko ili seksualno zlostavljanje.
- Rad*
- 26.1. Rad u zatvoru smatrat će se pozitivnim elementom kućnog reda i nikad se neće koristiti u svrhe kažnjavanja.
- 26.2. Zatvorske uprave trudit će se osigurati dovoljno korisnog posla.
- 26.3. U mjeri u kojoj je to moguće, rad ponuđen zatvorenicima bit će takav da održi ili poveća mogućnosti zatvorenika za ostvarivanje pokriva životnih troškova nakon otpusta.
- 26.4. Sukladno pravilu 13. neće biti diskriminacije u vrstama ponuđenog rada na osnovi spola.
- 26.5. Posao koji uključuje određenu strukovnu izobrazbu bit će omogućen zatvorenicima koji od tog posla mogu imati koristi, a posebice mladim zatvorenicima.
- 26.6. U okvirima ponuđenih poslova, a sukladno odgovarajućoj strukovnoj selekciji i zahtjevima dobrog reda i discipline, zatvorenici mogu birati vrstu posla koji žele obavljati.
- 26.7. Organizacija i metode rada u kaznenim tijelima u najvećoj mogućoj mjeri nalikovat će onima koje za slične poslove postoje u društvenoj zajednici radi pripreme zatvorenika za uvjete uobičajenog radnog života.
- 26.8. Iako ostvarivanje financijske dobiti od djelatnosti u kaznenim tijelima može biti važno za podizanje standarda te poboljšanje kvalitete i važnosti izobrazbe, interesi zatvorenika ne smiju biti podređeni toj svrsi.
- 26.9. Rad zatvorenika osiguravat će uprave zatvora, bilo samostalno, bilo u suradnji s privatnim poduzetnicima unutar zatvora ili izvan njega.
- 26.10. Na svim će razinama postojati pravična naknada za rad zatvorenika.
- 26.11. Zatvorenicima će biti dopušteno trošiti barem dio naknada za rad na odobrene stvari za vlastitu upotrebu te na usmjerivanje dijela naknade za rad u korist njihovih obitelji.
- 26.12. Zatvorenike se može poticati na štednju dijela naknade za rad koja će im biti predana prilikom otpusta ili će ju iskoristiti u druge odobrene svrhe.
- 26.13. Zdravstvena zaštita i zaštita zatvorenika na radu bit će odgovarajuće vrste i neće biti manje zahtjevna od zaštite koju uživaju radnici na slobodi.
- 26.14. Bit će određeno osiguranje zatvorenika od povreda na radu, uključujući profesionalna oboljenja, pod uvjetima koji neće biti lošiji od onih koji su nacionalnim pravom propisani za radnike na slobodi.
- 26.15. Najveći broj dnevnih i tjednih sati rada zatvorenika bit će utvrđen sukladno nacional-

nim pravilima ili uobičajenim satnicama koje se odnose na zapošljavanje radnika na slobodi.

- 26.16. Zatvorenici će imati najmanje jedan dan odmora tijekom tjedna i dovoljno vremena za obrazovanje i druge aktivnosti.
- 26.17. U mjeri u kojoj je to moguće, zatvorenici koji rade bit će uključeni u nacionalni sustav socijalnog osiguranja.

Tjelovježba i rekreacija

- 27.1. Svakom će zatvoreniku biti omogućeno provesti najmanje jedan sat tjelovježbe dnevno na svježem zraku kada to omogućuju vremenski uvjeti.
- 27.2. Kad je vrijeme loše, tjelovježba će zatvorenici biti omogućena na drugi način.
- 27.3. Primjereno organizirane aktivnosti kojima se promiče tjelesno zdravlje i omogućuje odgovarajuća tjelovježba i rekreacija činit će sastavni dio kućnog reda zatvora i kaznonica.
- 27.4. Zatvorske uprave omogućit će takve aktivnosti osiguravanjem primjerenih prostorija i opreme.
- 27.5. Zatvorske uprave na odgovarajući će način organizirati posebne aktivnosti za one zatvorenike kojima su potrebne.
- 27.6. Bit će omogućene rekreacijske aktivnosti kao što je sport, igre, kulturne aktivnosti, hobiji i drugi interesi kojima se popunjava slobodno vrijeme te će zatvorenici biti dopušteno samostalno ih organizirati u što većoj mogućoj mjeri.
- 27.7. Zatvorenici će biti dopušteno druženje tijekom tjelovježbe i kako bi mogli sudjelovati u rekreacijskim aktivnostima.

Obrazovanje

- 28.1. Svaki će zatvor nastojati svim zatvorenici omogućiti dostupnost što brojnijih obrazovnih programa koji su primjereni njihovim individualnim potrebama i željama.
- 28.2. Prvenstvo će imati nepismeni zatvorenici te oni koji nemaju osnovnu ili strukovnu izobrazbu.
- 28.3. Posebna pažnja posvetit će se obrazovanju mladih zatvorenika i onih s posebnim potrebama.

28.4. Obrazovanje neće ni na koji način biti obezvrijeđeno u odnosu na rad zatvorenika te zatvorenici neće biti oštećeni bilo financijski ili na drugi način tijekom trajanja obrazovanja.

- 28.5. Svaka kaznonica i zatvor imat će knjižnicu za potrebe zatvorenika, primjereno opskrbljenu naslovima beletristike i literaturom za učenje, knjigama i drugim vrstama medija.
- 28.6. Gdje god je to moguće, zatvorska knjižnica trebala bi biti organizirana u suradnji s građanskim bibliotekama.
- 28.7. U mjeri u kojoj je izvedivo, obrazovanje zatvorenika:

- a. bit će sastavni dio sustava obrazovanja i strukovne izobrazbe u državi tako da nakon puštanja na slobodu mogu nastaviti obrazovanje i strukovnu izobrazbu bez teškoća; i
- b. održavat će se pod pokroviteljstvom vanjskih obrazovnih institucija.

Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti

- 29.1. Poštovat će se slobode zatvorenika na mišljenje, uvjerenje i vjeroispovijest.
- 29.2. U mjeri u kojoj je to izvedivo, život u zatvoru bit će organiziran na način kojim se zatvorenici dopušta iskazivanje vjeroispovijesti i vjerovanja, prisustvovanje vjerskim obredima ili okupljanjima koja predvode predstavnici određene vjeroispovijesti ili vjerovanja, privatni posjeti predstavnik vjeroispovijesti ili vjerovanja kojem pripadaju, posjedovanje knjiga ili literature u svezi s njihovom vjeroispovijesti ili vjerovanjima.
- 29.3. Niti jednog se zatvorenika ne smije prisiljavati na prisustvovanje vjerskim obredima ili okupljanjima ili na sudjelovanje u vjerskim obredima ili na prihvaćanje posjeta predstavnika bili koje vjeroispovijesti ili vjerovanja.

Informiranje

- 30.1. Pri prijmu te onoliko često koliko je potom potrebno svi će zatvorenici biti obaviješteni pismenom obavijesti i usmeno, na jeziku koji razumiju, o pravilima glede discipline u zatvoru te o njihovim pravima i obvezama u zatvoru.
- 30.2. Zatvorenici će biti dopušteno zadržati u posjedu pisani oblik obavijesti koje su primili.

30.3. Zatvorenici će biti obaviješteni o bilo kojem zakonskom postupku u koji su uključeni te, ako su osuđeni, o duljini kazne i o mogućnostima ranijeg otpuštanja.

Stvari u vlasništvu zatvorenika

31.1. Stvari u vlasništvu zatvorenika koje im nije dopušteno zadržati po prijemu u zatvor bit će stavljene na polog.

31.2. Zatvorenik stvari kojeg su stavljene na polog potpisat će popis stvari.

31.3. Poduzet će se mjere da se vlasništvo održi u dobrom stanju.

31.4. Ako se pokaže potrebnim uništiti neku stvar s pologa zatvorenika, to će se upisati i o tome će se obavijestiti zatvorenika.

31.5. U skladu sa zahtjevima higijene, reda i sigurnosti, zatvorenici će imati pravo kupiti ili na drugi način pribaviti stvari, uključujući hranu i piće, za svoju osobnu upotrebu po cijenama koje nisu nerazmjerno više od onih na slobodi.

31.6. Ako zatvorenik sa sobom donese bilo kakve lijekove, liječnik će odlučiti o njihovu korištenju.

31.7. Tamo gdje je zatvorenicima dopušteno zadržati stvari u posjedu, uprave zatvora poduzet će mjere da bi pomogle njihovu sigurnom čuvanju.

Premještanje zatvorenika

32.1. Kod premještanja zatvorenika iz zatvora u zatvor ili na druga mjesta, kao što su sudovi ili bolnice, izložit će ih se pogledima drugih građana u najmanjoj mogućoj mjeri i poduzet će se mjere za osiguranje njihove anonimnosti.

32.2. Zabranit će se prijevoz zatvorenika u vozilima s neprikladnom ventilacijom ili osvjettljenjem ili na bilo koji način koji bi ih izložio nepotrebnoj fizičkoj patnji ili poniženju.

32.3. Prijevoz zatvorenika obavlja se na trošak i pod nadzorom javnih vlasti.

Otpust zatvorenika

33.1. Svi će zatvorenici bez odgode biti pušteni na slobodu kad im istekne kazna ili kad sud ili druge vlasti naredi njihov otpust.

33.2. Upisat će se nadnevak i sat otpusta.

33.3. Svi će se zatvorenici moći koristiti organiziranim načinima pomoći radi povratka u slobodno društvo nakon otpusta.

33.4. Pri otpustu zatvorenika vratit će im se stvari i novac koji su bili na pologu, osim onih koji su do tada bili podignuti s pologa ili uz dopuštenje poslani izvan kaznonice ili zatvora odnosno onih stvari koje su morale biti uništene zbog higijenskih razloga.

33.5. Zatvorenik će potpisati primitak vraćene imovine.

33.6. Kad je unaprijed poznato da će zatvorenik biti pušten, liječnik će ga pregledati sukladno pravilu 42. u vrijeme što bliže samom vremenu otpusta.

33.7. Potrebno je poduzeti mjere i osigurati da zatvorenici pri otpustu imaju primjerene isprave i identifikacijske dokumente te da im se pomogne oko nalaženja prikladnog smještaja i posla.

33.8. Otpušteni zatvorenici dobit će i nužna novčana sredstva, prikladnu i primjerenu odjeću s obzirom na klimatske prilike i godišnje doba, kao i dovoljno novca za putnu kartu do odredišta.

Žene

34.1. Osim posebnih odredbi Pravila koje se odnose na zatvorenice, vlasti će pri odlučivanju o izvršavanju kazne zatvora posvetiti osobitu pažnju potrebama žena kao što su njihove fizičke, obrazovne, socijalne i psihološke potrebe.

34.2. Posebni će se naporu uložiti radi omogućivanja pristupa zatvorenica koje imaju potrebe opisane u pravilu 25.4. specijalnim službama.

34.3. Zatvorenicama će se dopustiti da rode dijete izvan zatvora, no ako se dijete rodi u zatvoru, vlasti će osigurati svu potrebnu podršku i opremu.

Djeca

35.1. U iznimnim slučajevima kad se u zatvor za odrasle upućuju djeca mlada od 18 godina, uprave zatvora osigurat će da ona, osim službi koje su na raspolaganju svim zatvorenicima, imaju pristup i socijalnim službama, psihološkoj pomoći, obrazovnim službama, vjerskoj pomoći i rekreacijskim programima ili sličnim aktivnostima koje su na raspolaganju djeci u društvenoj zajednici.

- 35.2. Svakom djetetu zatvoreniku koje je u procesu obveznog obrazovanja, osigurat će se pristup takvom obliku obrazovanja.
- 35.3. Djeci koja se otpuštaju iz zatvora osigurat će se dodatna pomoć.
- 35.4. Kad se djeca upućuju u zatvor, smjestit će ih se u dio zatvora odvojen od onog koji se koristi za smještaj odraslih zatvorenika, osim ako se smatra da bi takav smještaj bio u suprotnosti s najboljim interesima djeteta.

Mala djeca (dojenčad)

- 36.1. Mala djeca mogu ostati u zatvoru s roditeljem samo kad je to u najboljem interesu određenog djeteta. S tom se djecom neće postupiti kao sa zatvorenicama.
- 36.2. Kad se dopusti boravak male djece u zatvoru uz roditelja, na poseban će se način organizirati dječji boravak u kojem će biti zaposleno osposobljeno osoblje i gdje će djeca biti smještena u vrijeme u kojem je roditelj uključen u aktivnosti kojima dijete ne može nazočiti.
- 36.3. Predvidjet će se poseban smještaj radi zaštite dobrobiti takve djece.

Strani državljani

- 37.1. Zatvorenici koji su strani državljani bit će bez odgode obaviješteni o pravu da zahtijevaju kontaktiranje s diplomatskim ili konzularnim predstavnikom svoje države te će im se omogućiti odgovarajuće prostorije za takvu komunikaciju.
- 37.2. Zatvorenici koji su državljani država bez diplomatskog ili konzularnog predstavništva u određenoj državi, izbjeglice ili osobe bez državljanstva imat će na raspolaganju slične prostorije za kontaktiranje s diplomatskim predstavnikom države koja će se brinuti o njihovim interesima ili s nacionalnim odnosno međunarodnim vlastima koje su zadužene za brigu o interesima takvih osoba.
- 37.3. U interesu stranih državljana koji u zatvoru mogu imati posebne potrebe, uprave zatvora u cijelosti će surađivati s diplomatskim ili konzularnim predstavnicima tih zatvorenika.
- 37.4. Bit će omogućene specifične informacije glede pravne pomoći za zatvorenike strane državljanke.
- 37.5. Zatvorenici strani državljani bit će obaviješteni o mogućnosti podnošenja molbe za prijenos izvršenja kazne zatvora u drugu državu.

Etničke ili jezične manjine

- 38.1. Na poseban način osigurat će se zadovoljavanje potreba zatvorenika koji su pripadnici etničkih ili jezičnih manjina.
- 38.2. U mjeri u kojoj je to izvedivo, dopustit će se kontinuitet kulturne baštine različitih grupa.
- 38.3. Zadovoljavanje jezičnih potreba osigurat će se putem osposobljenih prevoditelja i osiguravanjem pisanih publikacija u rasponu svih jezika koji se koriste u određenom zatvoru.

III. dio

Zdravlje

Zdravstvena zaštita

39. Zatvorske vlasti čuvat će zdravlje svih zatvorenika o kojima se brinu.

Organizacija zdravstvene zaštite u zatvoru

- 40.1. Zdravstvene usluge u zatvoru bit će organizirane slično pružanju zdravstvenih usluga u društvenoj zajednici ili u državi.
- 40.2. Zdravstvena politika u zatvorima bit će sastavni dio nacionalne zdravstvene politike i kompatibilna s njome.
- 40.3. Zatvorenici će imati pristup zdravstvenim uslugama koje su raspoložive unutar države, bez diskriminacije utemeljene na njihovu zakonskom položaju.
- 40.4. Medicinske usluge u zatvorima nastojat će otkriti i terapijski obraditi bilo koje fizičko ili psihičko oboljenje ili poremećaj od kojeg bi zatvorenici mogli patiti.
- 40.5. Sve potrebne medicinske, kirurške i psihijatrijske usluge, uključujući one koje su raspoložive u društvenoj zajednici, bit će na raspolaganju i zatvorenicima u te svrhe.

Medicinsko i zdravstveno osoblje

- 41.1. Svaki će zatvor raspolagati uslugama barem jednog osposobljenog liječnika opće medicine.
- 41.2. Organizirat će se svakodobna dostupnost osposobljenog liječnika koji bez odgode može poduzeti mjere u hitnim slučajevima.
- 41.3. Ako zatvori nemaju liječnika koji radi puno radno vrijeme, redovite posjete obavljat će liječnik s nepunim radnim vremenom.

- 41.4. Svaki će zatvor raspolagati osobljem prikladno osposobljenim za zdravstvenu zaštitu.
- 41.5. Usluge osposobljenog stomatologa i oftalmologa bit će dostupne svakom zatvoreniku.

Dužnosti liječnika

- 42.1. Liječnik ili osposobljena medicinska sestra odgovorna takvom liječniku primit će svakog zatvorenika što je prije moguće nakon prijma te će ga pregledati, osim u situacijama kad je to očigledno nepotrebno.
- 42.2. Liječnik ili medicinska sestra odgovorna takvom liječniku pregledat će zatvorenika prilikom otpusta ako to zatvorenik traži, a i u svim drugim situacijama kad je to potrebno.
- 42.3. Pri pregledu zatvorenika liječnik ili medicinska sestra odgovorna takvom liječniku posebnu će pažnju obratiti na:
- poštovanje uobičajenih pravila medicinske povjerljivosti;
  - dijagnosticiranje fizičkih ili psihičkih oboljenja i poduzimanje svih potrebnih terapijskih mjera te na nastavak postojeće medicinske terapije;
  - bilježenje i obavještanje nadležnih vlasti o bilo kojem znaku ili naznaci da se sa zatvorenikom možda nasilno postupalo;
  - saniranje apstinencijskih simptoma koji su rezultat uporabe droga, lijekova ili alkohola;
  - prepoznavanje psihološkog ili drugog stresa koji rezultira iz činjenice oduzimanja slobode;
  - izolaciju zatvorenika za kojeg se sumnja da je zaražen ili da je nositelj zaraze kroz razdoblje inkubacije te pružanje odgovarajuće terapije;
  - osiguravanje da zatvorenici nositelji HIV-a nisu izolirani od ostalih samo zbog tog razloga;
  - bilježenje fizičkih ili psihičkih poremećaja koji bi mogli kočiti normalizaciju života nakon otpusta;
  - određivanje sposobnosti svakog zatvorenika za rad i tjelovježbu;
  - u suradnji s organizacijama u društvenoj zajednici, organiziranje nastavka bilo koje potrebne medicinske i psihijatrijske terapije nakon otpusta ako zatvorenik daje svoj pristanak na takvu terapiju.

43.1. Liječnik će voditi brigu o fizičkom i psihičkom zdravlju zatvorenika te će primiti, sukladno uvjetima i učestalosti koji vrijede za bolničke standarde, sve bolesne zatvorenike, sve koji prijave da su bolesni ili ozlijeđeni te svakog drugog zatvorenika prema kojem je posebno usmjerena pažnja.

43.2. Liječnik ili osposobljena medicinska sestra odgovorna takvom liječniku posebnu će pozornost obratiti zdravlju zatvorenika koji su smješteni u samice, dnevno će posjećivati takve zatvorenike i pružit će im promptnu medicinsku pomoć i terapiju na zahtjev takvog zatvorenika ili na zahtjev zatvorskog osoblja.

43.3. Liječnik će izvjestiti upravitelja o slučajevima ozbiljnog narušavanja fizičkog ili psihičkog zdravlja zatvorenika zbog neprekinutog izdržavanja kazne unutar zatvora ili zbog nekog od uvjeta u kojima se izdržava kazna, uključujući uvjete upućivanja u samicu.

44. Liječnik ili druga nadležna vlast redovito će nadzirati, prikupljati obavijesti i na druge načine ako je to potrebno te savjetovati upravitelja:

- o količini, kvaliteti, pripremi i posluživanju hrane i vode;
- o higijeni i čistoći same institucije i zatvorenika;
- o sanitarnim uvjetima, grijanju, osvjetljenju i provjetranju same institucije; i
- o prikladnosti i čistoći odjeće i krevetnine za zatvorenike.

45.1. Upravitelj će razmotriti izvješća i savjete koje podnese liječnik ili drugo nadležno tijelo sukladno pravilima 43. i 44. te će, kad se slaže s dobivenim preporukama, odmah poduzeti korake u svezi s njihovom primjenom.

45.2. Ako upravitelj nije ovlašten postupiti po preporukama liječnika, ili se ne slaže s njima, odmah će o savjetu liječnika i o njegovu izvješću izvjestiti nadležna tijela.

Osiguravanje zdravstvene zaštite

46.1. Oboljeli zatvorenik kojem je potrebna specijalistička terapija bit će premješten u specijaliziranu instituciju ili u civilnu bolnicu ako potreban tretman nije dostupan u zatvoru ili kaznionici.

46.2. Ako zatvorska uprava raspolaže vlastitim bolničkim kapacitetima, oni će biti opremljeni odgovarajućim osobljem i opremom kako

bi zatvorenicima koji su im upućeni mogli pružiti odgovarajuću njegu i terapiju.

Psihičko zdravlje

- 47.1. Organizirat će se specijalizirani zatvori ili odjeli pod medicinskim nadzorom radi promatranja i terapije zatvorenika koji pate od psihičkih poremećaja ili devijacija, a na koje se nužno ne primjenjuje pravilo 12.
- 47.2. Zatvorska zdravstvena služba osigurat će psihijatrijsku terapiju za sve zatvorenike koji imaju potrebu za takvom terapijom te će obratiti posebnu pozornost na prevenciju samoubojstava.

Ostala pitanja

- 48.1. Zatvorenici neće biti podvrgavani nikakvim pokusima bez njihova pristanka.
- 48.2. Bit će zabranjeni pokusi koji mogu rezultirati fizičkom ozljedom zatvorenika, psihičkim poremećajem ili drugim oštećenjem zdravlja.

IV. dio

Red

Opći pristup načelu dobrog reda

49. Dobar red u zatvorima održavat će se vodeći računa o zahtjevima sigurnosti zatvora, sigurnosti zatvorenika i discipline te omogućivanja zatvorenicima uvjeta smještaja koji poštuju ljudsko dostojanstvo i pružanja cjelovitog programa aktivnosti sukladno pravilu 25.
50. Sukladno potrebama dobrog reda, sigurnosti zatvorenika i zatvora, zatvorenicima će se dopustiti raspravljati o pitanjima koja se odnose na opće uvjete izdržavanja kazne zatvora te će ih se poticati na komunikaciju sa zatvorskim vlastima o tim pitanjima.

Sigurnost zatvora

- 51.1. Mjere sigurnosti koje se primjenjuju na zatvorenike bit će one najnužnije potrebne za postizanje njihova ostanka u zatvoru.
- 51.2. Sigurnost koju pružaju fizičke zapreke i druga tehnička sredstva bit će nadopunjena dinamičkom sigurnošću koju osigurava

budno osoblje koje poznaje zatvorenike pod svojim nadzorom.

- 51.3. Što prije nakon prijma u zatvor, zatvorenike će se procijeniti radi određivanja:
  - a. rizika koji bi predstavljali za društvenu zajednicu ako pobjegnu;
  - b. rizika da će pokušati bijeg, bilo samostalno bilo uz pomoć izvana.
- 51.4. Svaki će zatvorenik biti smješten u sigurnosnim uvjetima prikladnim navedenim stupnjevima rizika.
- 51.5. Potreban stupanj sigurnosti ponovo će se razmatrati u redovitim intervalima cijelo vrijeme izdržavanja kazne zatvora.

Sigurnost zatvorenika

- 52.1. Što je prije moguće nakon prijma u zatvor, zatvorenike će se procijeniti radi određivanja predstavljaju li sigurnosni rizik za druge zatvorenike, zatvorskog osoblje ili druge osobe koje rade u zatvoru ili posjećuju zatvor odnosno postoji li vjerojatnost da se samoozljede.
- 52.2. Utvrdit će se postupci radi osiguranja sigurnosti zatvorenika, zatvorskog osoblja i svih posjetitelja te radi najvećeg smanjenja rizika od nasilja ili drugih događaja koji mogu ugroziti sigurnost.
- 52.3. Poduzet će se svi naponi da bi se zatvorenicima omogućilo puno sudjelovanje u dnevnim aktivnostima u sigurnim uvjetima.
- 52.4. Zatvorenicima će se omogućiti svakodobno kontaktiranje sa zatvorskim osobljem, uključujući i tijekom noći.
- 52.5. U zatvorima će se primjenjivati opći propisi o zdravlju i sigurnosti osoba kao i u ostatku države.

Posebno visoke mjere osiguranja ili sigurnosti

- 53.1. Posebno visoke mjere osiguranja ili sigurnosti primjenjivat će se u iznimnim okolnostima.
- 53.2. Utvrdit će se jasni postupci koje treba poduzeti kad navedene mjere treba primijeniti prema bilo kojem zatvoreniku.
- 53.3. Priroda bilo kojih takvih mjera, njihovo trajanje i razlozi zbog kojih se mogu primijeniti bit će propisani zakonom.
- 53.4. Primjena navedenih mjera u svakom će slučaju biti odobrena od nadležnih vlasti, i to kroz točno određeno vrijeme.

- 53.5. Bilo kakva odluka o produljenju već odobrenog razdoblja mora biti iznova odobrena od nadležne vlasti.
- 53.6. Navedene mjere primjenjivat će se prema pojedincima, a ne prema grupama zatvorenika.
- 53.7. Svaki zatvorenik na kojeg se primijene navedene mjere imat će pravo žalbe pod uvjetima utvrđenima pravilom 70.

Pretraga i kontrole

- 54.1. Utvrdit će se detaljni postupci koje osoblje treba primjenjivati pri obavljanju pretrage:
- svih prostora u kojima zatvorenici žive, rade i družu se;
  - zatvorenika;
  - posjetitelja i njihovih stvari te
  - osoblja.
- 54.2. Situacije u kojima su potrebne navedene pretrage kao i njihova priroda propisat će se zakonom.
- 54.3. Osoblje će biti osposobljeno provoditi navedene pretrage na način da otkrije i spriječi bilo kakav pokušaj bijega ili prikrivanja sudionika, poštujući pri tome dostojanstvo onih koje pretražuju i njihovih osobnih stvari.
- 54.4. Osobe koje se pretražuje neće se tim postupkom ponižavati.
- 54.5. Osobe će pretraživati samo osoblje istog spola.
- 54.6. Pretrage tjelesnih otvora neće obavljati zatvorskog osoblje.
- 54.7. Intimni pregled potreban u svrhu pretrage može obaviti samo liječnik.
- 54.8. Zatvorenici će nazočiti pretrazi svojih osobnih stvari, osim ako to zabranjuju tehnike pretrage ili potencijalna opasnost za osoblje.
- 54.9. Obveza zaštite sigurnosti zatvora i zatvorenika bit će razmjerna privatnosti posjetitelja.
- 54.10. Postupci za pretragu posjetitelja koji obavljaju profesionalnu djelatnost, kao što su zakonski zastupnici, socijalni radnici i liječnici itd., bit će određeni u suglasju s njihovim profesionalnim udrugama (komorama) radi osiguravanja ravnoteže između osiguranja i sigurnosti s jedne strane te prava na povjerljivi profesionalni pristup s druge.

Kaznena djela

55. Kazneno djelo za koje se sumnja da je počinjeno u zatvoru istražiti će se na isti način kao što bi to bilo na slobodi te će se postupati na način sukladan nacionalnom zakonu.

Disciplina i kažnjavanje

- 56.1. Stegovni postupci bit će zadnje raspoložive mjere.
- 56.2. Kad je god to moguće, zatvorska uprava će primjenjivati mehanizme mirenja i posredovanja radi rješavanja nesporazuma sa zatvorenicima i između njih.
- 57.1. Povredom reda i stege može se smatrati samo ono ponašanje za koje je izvjesno da predstavlja prijetnju dobrom redu, osiguranju ili sigurnosti.
- 57.2. Zakonom će se odrediti:
- radnje ili propuštanja zatvorenika koji su stegovni prijestup;
  - provođenje stegovnog postupka;
  - vrste i trajanje kazni koje se mogu izreći;
  - tijela nadležna za izricanje tih kazni;
  - osiguravanje prava na žalbu i tijelo nadležno za rješavanje o žalbi.
58. Svaka prijava mogućeg narušavanja pravila stege odmah će se prosljediti nadležnom tijelu koje će je istražiti bez nepotrebne odgode.
59. Zatvorenici koji se terete za stegovni prijestup:
- bit će odmah obaviješteni, na jeziku koji razumiju i iscrpno, o prirodi optužbi koje im se stavlja na teret;
  - imat će primjereno vrijeme i sredstva za pripremu obrane;
  - imat će dopuštenje braniti se osobno ili putem pravnog zastupnika kad je to u interesu pravde;
  - imat će dopuštenje tražiti prisutnost svjedoka i ispitati ih ili će imati mogućnost da ih netko drugi ispita u njihovu korist; i
  - imat će besplatnu pomoć prevoditelja ako ne razumiju ili ne govore jezik na kojem se vodi postupak.
- 60.1. Svaka izrečena kazna koja uslijedi nakon osude u stegovnom postupku bit će u skladu sa zakonom.
- 60.2. Težina kazne bit će razmjerna počinjenom djelu.

- 60.3. Zabranit će se skupno kažnjavanje, tjelesno kažnjavanje, kažnjavanje upućivanjem u mračnu ćeliju, kao i drugi oblici neljudskog ili ponižavajućeg postupanja.
- 60.4. Kažnjavanje neće uključivati potpunu zabranu kontakta s obitelji.
- 60.5. Upućivanje u samicu izreći će se kao kazna samo u iznimnim slučajevima i kroz određeno vrijeme koje će biti što kraće.
- 60.6. Sredstva vezivanja nikad se neće primijeniti kao kazna.
61. Zatvorenik koji je oglašen krivim za stegovni prijestup imat će mogućnost žalbe nadležnoj i nezavisnoj višoj vlasti.
60. Nijedan zatvorenik neće biti zaposlen niti će imati drugu ovlast unutar zatvora u bilo kojem svojstvu vezanom uz stegovni postupak.

Zabrana ponavljanja postupka za isto djelo ili isto ponašanje (ne bis in idem)

63. Zatvoreniku se nikada neće suditi niti će ga se kažnjavati dvaput za isto djelo ili ponašanje.

Uporaba sile

- 64.1. Zatvorsko osoblje neće se služiti silom prema zatvorenicima osim u samoobrani ili u slučajevima pokušaja bijega, aktivnog ili pasivnog fizičkog otpora zakonomit nalogu, a i to samo kad se ne može izbjeći.
- 64.2. Sila će se koristiti samo u najnužnijoj mjeri i najkraće potrebno vrijeme.
65. Uporaba sile detaljno će se propisati, a odredbe će uključivati pravila o:
- različitim vrstama sile koje može koristiti;
  - okolnostima u kojima se svakom vrstom sile može koristiti;
  - članovima osoblja koji su ovlašteni koristiti se različitim vrstama sile;
  - razinu potrebne ovlasti prije no što se koristi bilo kojom vrstom sile i
  - izvješćima koja se moraju sastaviti nakon uporabe sile.
66. Osoblje koje izravno radi sa zatvorenicima bit će osposobljeno za tehnike koje im omogućuju svladavanje agresivnih zatvorenika uz najmanju uporabu sile.
- 67.1. Osoblje drugih državnih tijela ili službi bit će uključeno u postupanje sa zatvorenicima

unutar zatvora isključivo u iznimnim okolnostima.

- 67.2. Sačinit će se formalni sporazum između uprava zatvora i drugih državnih tijela ili službi, osim ako takav odnos već prethodno nije određen zakonom.
- 67.3. Takav sporazum će propisivati:
- okolnosti u kojima službenici drugih državnih tijela ili službi smiju ući u zatvor radi rješavanja nekog sukoba;
  - opseg ovlasti koju će ta državna tijela ili službe imati dok su u zatvoru i njihov odnos s upraviteljem zatvora;
  - različite vrste sile kojom se pripadnici tih službi smiju koristiti;
  - okolnosti u kojima se smije koristiti određenom vrstom sile;
  - razinom ovlasti koja se zahtijeva prethodno primjeni bilo koje vrste sile; i
  - izvješća koja se moraju sastaviti nakon svake primjene sile.

Sredstva vezivanja

- 68.1. Uporaba lanaca i okova bit će zabranjena.
- 68.2. Lisice, specijalne košulje za sputavanje i drugi oblici ograničavanja kretanja neće se koristiti, osim:
- ako je nužno, kao oprez zbog bijega tijekom sprovođenja i pod pretpostavkom da će biti uklonjena kad se zatvorenik pojavi pred sucem ili drugim upravnim tijelom te ako nadležno tijelo ne zahtijeva drugačije; ili
  - po nalogu upravitelja, ako su druge metode kontrole neuspješne, a radi zaštite zatvorenika od samoozljeđivanja, ozljeđivanja drugih ili radi sprječavanja ozbiljnog oštećivanja stvari, sve pod pretpostavkom da će u takvim slučajevima upravitelj odmah obavijestiti liječnika i podnijeti izvješće nadležnom višem tijelu zatvorske uprave.
- 68.3. Sredstva vezivanja neće se koristiti dulje vrijeme no što je to nužno potrebno.
- 68.4. Način uporabe sredstava vezivanja propisat će se zakonom.

Oružje

- 69.1. Zatvorsko osoblje nikad neće nositi smrtonosno oružje u krugu zatvora, osim u situacijama operativne hitnosti.

- 69.2. Otvoreno (neskriveno) nošenje drugog oružja, uključujući gumene palice, od strane osoba koje su u izravnom kontaktu sa zatvorenici bit će zabranjeno u krugu zatvora, osim ako je to potrebno radi sigurnosti zatvorenika i zatvora u svrhu rješavanja određenog incidenta.
- 69.3. Osoblje neće imati oružje osim ako je osposobljeno za njegovu uporabu.

Molbe i pritužbe

- 70.1. Zatvorenici će, pojedinačno ili skupno, imati svakodnevno mogućnost podnošenja molbi ili pritužbi upravitelju zatvora ili drugom nadležnom tijelu.
- 70.2. Ako se problem može riješiti mirenjem, prvo će se iscrpiti ta mogućnost.
- 70.3. Ako je molba odbijena, ili je pritužba odbačena, zatvorenik će imati pravo žalbe višem nezavisnom tijelu.
- 70.4. Zatvorenike se neće kažnjavati zato što su podnijeli zahtjev ili pritužbu.
- 70.5. Nadležno tijelo razmotrit će sve pisane pritužbe zatvorenikovih srodnika kad oni imaju razloga vjerovati u povredu zatvorenikovih prava.
- 70.6. Zakonski zastupnici ili organizacije koje se bave dobrobiti zatvorenika ne smiju podnijeti nikakvu pritužbu u korist zatvorenika bez njegove suglasnosti.
- 70.7. Zatvorenici su ovlašteni tražiti pravni savjet o podnošenju pritužbi te o postupku po žalbi i o pravnoj pomoći kad je to u interesu pravde.

V. dio

Upravljanje i osoblje

Rad u zatvoru kao javna služba

71. Zatvore će se smatrati dijelom državne službe, odvojeno od vojske, policije ili službi kaznenog progona.
- 72.1. Zatvorima će se upravljati unutar etičkog sadržaja koji priznaje obvezu postupanja sa zatvorenici na ljudski način i poštujući dostojanstvo svojstveno ljudskim bićima.
- 72.2. Osoblje će se ponašati na način kojim pokazuje jasno shvaćanje svrhe zatvorskog sustava. Upravljanje će omogućiti vodstvo u

pogledu najboljih načina postizanja navedene svrhe.

- 72.3. Dužnosti osoblja veće su od toga da budu obični čuvari i odnose se na potrebe za ostvarenjem reintegracije zatvorenika u društvo nakon izdržavanja kazne kroz programe pozitivne brige i pomoći.
- 72.4. Osoblje će djelovati sukladno visokim profesionalnim i osobnim standardima.
73. Zatvorske će vlasti dati visoku važnost pravilima koja se odnose na osoblje.
74. Posebna će se pažnja posvetiti uređivanju odnosa između osoblja koje izravno radi sa zatvorenici i samih zatvorenika.
75. Osoblje će se svakodnevno ponašati i obavljati svoje dužnosti na način koji pozitivnim primjerom utječe na zatvorenike i time utječe na njihov odnos poštovanja.

Odabir zatvorskog osoblja

76. Osoblje će se pažljivo birati, prikladno osposobljavati, prilikom prijma i nadalje, biti plaćeno kao profesionalni službenici i imati položaj koji je cijenjen u građanskom društvu.
77. Pri odabiru novog osoblja, zatvorske će uprave težište stavljati na potrebu za samosvojnošću, ljudskošću, profesionalnom osposobljenošću i osobnom prikladnošću za složen posao koji će trebati obavljati.
78. Profesionalno zatvorsko osoblje u redovitim će se okolnostima primati na neodređeno vrijeme i imat će status javnih službenika sa sigurnim zaposlenjem, pod pretpostavkom dobrog obavljanja poslova, učinkovitosti, dobrog fizičkog i psihičkog zdravlja i primjerenog stupnja obrazovanja.
- 79.1. Plaće će biti takve da privuku i zadrže prikladno osoblje.
- 79.2. Posebna prava i uvjeti zaposlenja odražavat će točnu prirodu posla kao dijela službi za provedbu zakona.
80. Kad je potrebno zaposliti osoblje na određeno vrijeme, navedeni će se kriteriji primjenjivati i na njih u prikladnoj mjeri.

Izobrazba zatvorskog osoblja

- 81.1. Prije stupanja na posao, osoblje će proći tečaj osposobljavanja s obzirom na svoje opće i posebne obveze te će trebati položiti teoretske i praktične ispite.

- 81.2. Upravljanjem će se osigurati da tijekom rada cjelokupno osoblje održava i poboljšava znanja i profesionalnu osposobljenost putem tečajeva tijekom trajanja službe te kroz razvoj koji će se organizirati u prikladnim vremenskim razmacima.
- 81.3. Osoblje koje radi sa specifičnim grupama zatvorenika, kao što su strani državljani, žene, maloljetnici ili psihički oboljeli zatvorenici i slično pohađat će posebne tečajeve s obzirom na specifičnosti svog posla.
- 81.4. Izobrazba sveg osoblja uključivat će poduku o međunarodnim i nacionalnim izvorima i standardima ljudskih prava, posebice iz Europske konvencije o ljudskim pravima i iz Europske konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i iz primjene Europskih zatvorskih pravila.

Upravljanje zatvorom

82. Osoblje će biti odabrano i raspoređeno na osnovi jednakosti, bez diskriminacije na temelju spola, boje kože, rasne pripadnosti, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veza s nacionalnim manjinama, imovinskog stanja, rođenja ili drugog statusa.
83. Uprave zatvora uvest će sustave organizacije i upravljanja koji:
- osiguravaju trajno upravljanje zatvorima primjereno visokim standardima koji su sukladni međunarodnim i regionalnim propisima o ljudskim pravima i koji
  - omogućuju dobru komunikaciju između zatvora i između različitih kategorija osoblja u pojedinim zatvorima te omogućuju odgovarajuću suradnju između različitih odjela, kako unutar zatvora tako i izvan njega, a time se osigurava djelotvornost službi za zatvorenike, posebice s obzirom na brigu i reintegraciju zatvorenika.
- 84.1. Svaki će zatvor imati za takav posao primjereno osposobljenog upravitelja, i to po karakteru, upravljačkim sposobnostima, primjerenom profesionalnoj izobrazbi i iskustvu.
- 84.2. Upravitelji će biti zaposleni na puno radno vrijeme i sve svoje vrijeme posvetit će službenim dužnostima.
- 84.3. Uprave zatvora osigurat će da je svaki zatvor svakodobno u punoj nadležnosti rukovođenja upravitelja, njegova pomoćnika ili druge ovlaštene osobe.
- 84.4. Ako je upravitelj odgovoran za više od jednog zatvora, uvijek će postojati još jedna službena osoba uz njega također zadužena za svaki od tih zatvora.
85. Među zatvorskim će osobljem biti jednakomjerno zastupljeni muškarci i žene.
86. Postojat će načini na koje će se uprava zatvora konzultirati sa svim osobljem o općim pitanjima, a posebice o pitanjima koja se odnose na uvjete zaposlenja.
- 87.1. Postojat će načini kojima će se poticati najbolja moguća komunikacija između rukovodećih službenika, drugog osoblja, vanjskih agencija i zatvorenika.
- 87.2. Upravitelj, rukovodeći službenici i većina drugog osoblja zatvora bit će osposobljeni govoriti jezikom kojim se služi najveći broj zatvorenika u tom zatvoru odnosno koji razumije najveći broj zatvorenika.
88. Evropska zatvorska pravila primjenjivat će se i u privatnim zatvorima ako postoje.

Specijalizirano osoblje

- 89.1. Koliko je god moguće, zatvorsko će osoblje uključivati dostatan broj specijalista kao što su psihijatri, psiholozi, socijalni radnici i radnici socijalne skrbi, učitelji i strukovni učitelji, instruktori tjelesnog odgoja i sporta.
- 89.2. Gdje je god moguće, poticat će se prikladni povremeni djelatnici i volonteri da pridonese aktivnostima za zatvorenike.

Obavještavanje javnosti

- 90.1. Uprave zatvora trajno će obavještavati javnost o svrsi zatvorskog sustava i o poslovima koje obavlja zatvorsko osoblje radi poticanja boljeg razumijevanja javnosti glede uloge zatvora u društvu.
- 90.2. Tamo gdje je to primjereno, uprave zatvora poticat će pojedince i udruge na volonterski rad u zatvorima.

Istraživanje i procjena

91. Uprave zatvora podržavat će programe istraživanja i procjene svrhe zatvora, njegove uloge u demokratskom društvu i mjere u kojoj ispunjava svoju svrhu.

VI. dio

Inspekcije i promatranje

Vladine inspekcije

- 92.1. Vladina služba obavljat će redovite inspekcije zatvora kako bi utvrdila da je njihov rad sukladan zahtjevima nacionalnog i međunarodnog prava te odredbama Pravila.

Nezavisno promatranje

- 93.1. Uvjete u kojima se izdržava kazna zatvora i postupanje sa zatvorenicima promatrat će nezavisno tijelo ili nezavisna tijela nalazi kojih će se javno objavljivati.
- 93.2. Takvo nezavisno promatračko tijelo ili tijela poticat će se na suradnju s međunarodnim agencijama koje su na temelju zakona ovlaštene posjećivati zatvore.

VII. dio

Neosuđeni zatvorenici

Položaj neosuđenih zatvorenika

- 94.1. U smislu Pravila, neosuđeni zatvorenici su zatvorenici kojima je sudbena vlast odredila mjeru pritvora prije početka suđenja, donošenja odluke o krivnji ili izricanja kazne.
- 94.2. Sukladno odluci države, neosuđenim zatvorenicima mogu se smatrati i oni osuđeni zatvorenici kojima je izrečena zatvorska kazna, ali žalbe kojih još nisu pravomoćno riješene.

Pristup neosuđenim zatvorenicima

- 95.1. Na pravila koja se primjenjuju na neosuđene zatvorenike ne smije utjecati mogućnost da u budućnosti budu osuđeni za kazneno djelo.
- 95.2. Pravila ovog dijela utvrđuju dodatne mehanizme zaštite neosuđenih zatvorenika.
- 95.3. U postupanju s neosuđenim zatvorenicima, uprave zatvora rukuodit će se pravilima koja se primjenjuju na sve zatvorenike i dopuštaju neosuđenim zatvorenicima sudjelovanje u raznovrsnim aktivnostima propisanim tim pravilima.

Smještaj

96. U najvećoj mogućoj mjeri neosuđenim zatvorenicima bit će pružena opcija smještaja u

jednokrevetnim ćelijama, osim ako bi mogli imati koristi od skupnog smještaja s drugim neosuđenim zatvorenicima ili ako sud posebno odredi oblik smještaja za točno određenog neosuđenog zatvorenika.

Odijevanje

- 97.1. Neosuđenim zatvorenicima dopustit će se nošenje vlastite odjeće ako je prikladna za nošenje unutar zatvora.
- 97.2. Neosuđeni zatvorenici koji nemaju vlastitu prikladnu odjeću dobit će odjeću različitu od one koju nose osuđeni zatvorenici.

Pravni savjet

- 98.1. Neosuđeni zatvorenici bit će izričito obaviješteni o pravu na pravni savjet.
- 98.2. Osigurat će se uvjeti za pomoć neosuđenim zatvorenicima glede pripreme obrane i susreta s njihovim pravnim zastupnicima.

Veza s vanjskim svijetom

99. Uz iznimku postojanja posebne zabrane sudbene vlasti u određenom pojedinačnom slučaju, neosuđeni će zatvorenici:
- primati posjete i bit će im dopuštena komunikacija s članovima obitelji i drugim osobama na isti način koji vrijedi za osuđene zatvorenike;
  - moći primati dodatne posjete i imati dodatni pristup drugim oblicima komunikacije i
  - imati dostupne knjige, novine i druge novosti.

Rad

- 100.1. Neosuđenim zatvorenicima ponudit će se mogućnost da rade, ali se to od njih neće zahtijevati.
- 100.2. Ako neosuđeni zatvorenici izaberu mogućnost raditi, na njih će se primjenjivati odredbe pravila 26., uključujući i odredbe glede naknade za rad.

Mogućnost primjene programa postupanja koji vrijedi za osuđene zatvorenike

101. Ako to neosuđeni zatvorenik traži, uprave zatvora u najvećoj će mu mogućoj mjeri dopustiti

da se na njega primijene programi postupanja koji vrijede za osuđene zatvorenike.

renicima osuđenim na kaznu doživotnog ili dugotrajnog zatvora.

VIII. dio

Određnice programa postupanja za osuđene zatvorenike

- 102.1. Osim pravila koja se primjenjuju na sve zatvorenike, programi izvršavanja kazne zatvora za osuđene zatvorenike bit će sastavljeni tako da im se omogućí odgovorni život bez počinjenja kaznenih djela.
- 102.2. Izdržavanje kazne zatvora, zbog lišenja slobode, kazna je samo po sebi te zbog toga programi izvršavanja kazne zatvora za osuđene zatvorenike neće dodatno otežavati patnje svojstvene izdržavanju zatvorske kazne.

Primjena programa izvršavanja kazne zatvora za osuđene zatvorenike

- 103.1. Ako ne i prije, provođenje programa izvršavanja kazne zatvora započet će čim je osoba primljena u zatvor u svojstvu osuđenog zatvorenika.
- 103.2. U najkraće moguće vrijeme nakon prijma izradit će se cjelovita izvješća o svim osuđenim zatvorenicima s obzirom na njihovu osobnu situaciju, predložene pojedinačne programe i strategiju njihove pripreme za otpust.
- 103.3. Osuđene zatvorenike poticati će se na sudjelovanje u planiranju njihovih pojedinačnih programa.
- 103.4. Navedeni će programi u najvećoj provedivoj mjeri uključivati :
- rad;
  - obrazovanje;
  - druge aktivnosti i
  - pripremu za otpust.
- 103.5. Socijalni rad, medicinska i psihološka pomoć također mogu biti uključeni u programe postupanja s osuđenim zatvorenicima.
- 103.6. Postojat će sustav izlazaka iz zatvora kao sastavni dio cjelovitog programa postupanja za osuđene zatvorenike.
- 103.7. Zatvorenici koji dadu svoj pristanak mogu biti uključeni u programe popravljanja štete nanesene počinjenim kaznenim djelom.
- 103.8. Posebna će se pažnja obratiti utvrđivanju prikladnih programa postupanja sa zatvo-

Organizacijski aspekti izvršavanja kazne zatvora osuđenih zatvorenika

- 104.1. Što je više moguće i sukladno zahtjevima izraženima u pravilu 17., osigurat će se uvjeti za organiziranje primjene različitih programa postupanja sa specifičnim kategorijama zatvorenika, i to u posebnim zatvorima ili u posebnim odjelima zatvora.
- 104.2. Utvrdit će se postupci za utvrđivanje i redovito ponovo razmatranje programa za zatvorenike nakon pregledavanja odgovarajućih izvješća, sveobuhvatnih konzultacija između nadležnog osoblja kao i konzultacija sa samim zatvorenicima koji će u to biti uključeni u najvećoj provedivoj mjeri.
- 104.3. Ta će izvješća uvijek sadržavati izvješća osoblja koje je izravno zaduženo za određenog zatvorenika.

Rad osuđenih zatvorenika

- 105.1. Sustavni program rada nastojat će pridonositi odrednicama pojedinačnih programa za osuđene zatvorenike.
- 105.2. Od osuđenih zatvorenika koji još nisu u redovitoj životnoj dobi za umirovljenje može se zahtijevati da rade sukladno svojim fizičkim i psihičkim sposobnostima koje utvrđuje liječnik.
- 105.3. Ako se od osuđenih zatvorenika zahtijeva da rade, uvjeti rada bit će u suglasju sa standardima i kontrolama koji se primjenjuju u društvenoj zajednici.
- 105.4. Kad osuđeni zatvorenik sudjeluje u obrazovnim ili drugim programima tijekom radnog vremena te je to sastavni dio planiranog programa izvršavanja kazne zatvora, primat će naknadu za rad kao da radi.
- 105.5. Kad je riječ o osuđenim zatvorenicima, dio njihove naknade za rad ili dio uštede naknade za rad može se koristiti za obeštećenje ako to odredi sud ili ako se s time suglasi određeni zatvorenik.

Obrazovanje osuđenih zatvorenika

- 106.1. Sustavni obrazovni program, uključujući stjecanje vještina, kojem je cilj poboljšanje

- cjelokupnog stupnja obrazovanja zatvorenika kao i njihovih izgleda za vođenje odgovornog života bez počinjenja kaznenih djela ključni je dio programa izvršavanja kazne zatvora osuđenih zatvorenika.
- 106.2. Sve će se osuđene zatvorenike poticati na sudjelovanje u obrazovnim programima i drugim oblicima izobrazbe.
- 106.3. Obrazovni programi za osuđene zatvorenike bit će sastavljeni na način sukladan predviđenoj dužini njihova boravka u zatvoru.
- Otpust osuđenih zatvorenika*
- 107.1. Pravodobno prije otpusta pomoći će se osuđenim zatvorenicima da se primjenom određenih postupaka i posebnih programa osposobe za prijelaz iz života u zatvoru na život na slobodi sukladan zakonu.
- 107.2. Posebice će se za zatvorenike osuđene na dugotrajnije zatvorske kazne poduzeti mjere za osiguravanje postupnog povratka na život na slobodi.
- 107.3. Navedeni se cilj može postići provedbom prethodnog programa otpusta unutar zatvora ili djelomičnim odnosno uvjetnim otpustom pod nadzorom i u kombinaciji s učinkovitom društvenom potporom.
- 107.4. Zatvorske uprave blisko će surađivati sa službama i organizacijama koje nadziru i pružaju pomoć otpuštenim zatvorenicima radi omogućivanja njihova ponovnog stjecanja položaja u društvu, posebice s obzirom na obiteljski život i zaposlenje.
- 107.5. Predstavnicima tih socijalnih službi i organizacija ponudit će se potrebne mogućnosti dolaska u zatvor i kontakt sa zatvorenicima radi omogućivanja pružanja pomoći u pripremama i planiranju pomoći poslije otpusta.
- Dio IX.**
- Usklađivanje Pravila*
108. Europska zatvorska pravila redovito će se usklađivati.

